

Angličtina ako lingua franca v Európskej únii po brexite

Lucia Šukolová

Abstract

English as a Lingua Franca in the European Union after Brexit. *The paper focuses on the position of the English language and its importance in the world and in the European Union after Brexit. The aim is not to predict the sustainability of English language dominance in the EU after Brexit, but to point out some of the facts and reasons that make English in the world and in the EU lingua franca. The 21st century is characterized by global communication. The world has become an interconnected global system that requires a shared means of communication. English meets the need for a global lingua franca. However, once a language is adopted by new communities, they will adapt it to their specific needs. As a result, English is changing. It is mostly caused by its non-native speakers. An example is Euro-English or European English used in the EU.*

Keywords: European Union, English, lingua franca, foreign language.

Kľúčové slová: Európska únia, angličtina, lingua franca, cudzí jazyk.

Úvod

Hoci Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska (ďalej len Spojené kráľovstvo) definitívne opustilo Európsku úniu (EÚ), ukazuje sa, že možnosť nahradenia anglického jazyka, najmä v krátkodobom horizonte, je nereálna. Je dôležité si uvedomiť, že anglický jazyk v EÚ ostal, jednak ako jeden z troch pracovných jazykov Európskej komisie (EK) a tiež ako najčastejšie používaný jazyk na interné alebo medziinštitucionálne diskusie a komunikáciu. Anglický jazyk v EÚ zostane aj v najbližšej budúcnosti, najmä kvôli jazykovej nepripravenosti na zmenu samotných europoslancov, euroúradníkov a aj samotných občanov členských krajín EÚ. Väčšina z nich, okrem svojho materinského jazyka, ovláda ako druhý jazyk (prvý cudzí jazyk) práve anglický jazyk (Šukolová 2019).

V EÚ dlhodobo absentuje koncepcia jednotnej jazykovej politiky. Ovláda ju model multilingválnosti, ktorej pravidlá nie sú presne vymedzené. Model,

ktorý sa zatiaľ presadzuje je finančne, aj kapacitne náročný. Je to model multilingválny, s odporúčaním realizovať trilingválnosť (materinský jazyk + 2 cudzie jazyky).

EÚ chápe multilingválnosť nielen ako schopnosť jedinca rozprávať viacerými jazykmi, ale aj ako koexistenciu navzájom rozdielnych jazykov na jednom geografickom území. V článku sa pod multilingválnosťou rozumie schopnosť jedinca komunikovať viacerými jazykmi. Multilingválnosť patrí do portfólia eurokomisára zodpovedného za vzdelávanie. Slovenský eurokomisár, Ján Figel' (2004-2009), bol prvý eurokomisár, ktorý mal explicitne multilingválnosť uvedenú aj v portfóliu (Commissioner for Education, Training, Culture and Multilingualism). V roku 2007 bola multilingválnosť vyčlenená ako samostatná agenda, ktorú dostal do správy rumunský eurokomisár Leonard Orban (2007 - 2010). Z politického hľadiska bola agenda zameraná na podporu učenia sa cudzích jazykov, konkrétne materinského jazyka jednotlivca a ďalších cudzích jazykov, ako prostriedku mobility a konkurencieschopnosti jednotlivcov a firiem. V súčasnosti agenda patrí opäť pod eurokomisárku zodpovednú za vzdelávanie, je ňou Marija Gabrielová (2019-2024), zodpovedná za Inovácie, výskum, kultúru, vzdelávanie a mládež.

Európskej multilingválnosti sa venuje aj Európska federácia národných jazykových inštitúcií (The European Federation of National Institutions for Language, EFNIL). Predstavuje spoločenstvo centrálnych inštitúcií pre úradné jazyky. Členským štátom poskytuje fórum pre výmenu informácií o používaní jazyka a jazykovej politike v Európskej únii. Okrem toho federácia podporuje štúdium oficiálnych európskych jazykov a koordinovaný prístup k výučbe materinského a cudzieho jazyka ako prostriedku podpory jazykovej a kultúrnej rozmanitosti v rámci Európskej únie. Aktualizovaná verzia dokumentu EFNIL Constitution je z roku 2016. Je koncipovaná v anglickom a nemeckom jazyku. Dokument doposiaľ prijalo 31 krajín Európy, vrátane Slovenska.

Anglický jazyk ako lingua franca

Geopolitika výrazne ovplyvňuje národy a štáty sveta, ale aj ich jazyky. Anglofónne krajiny ako Spojené štáty americké (USA) alebo Spojené kráľovstvo dominujú svetovej ekonomike a táto skutočnosť sa odráža i v jazykovej politike. Je to aj jedna z príčin, prečo angličtina v súčasnosti funguje ako globálny jazyk, novodobá lingua franca (ELF) v svetovej globálnej komunikácii. Využívanie anglického jazyka ako lingua franca sa dá chápať ako akékoľvek používanie angličtiny medzi komunikujúcimi, pre ktorých je angličtina komunikačným prostriedkom. Komunikujúci jedinca v praktickom jazykovom

prejave naďalej používajú hodnotové systémy a zvyklosti materinského jazyka a správania (Tito 2006). V lingvistike sa diferencuje medzi štúdiom anglického jazyka ako cudzieho jazyka (EFL – English as a Foreign Language) na komunikáciu s hovoriacimi pre ktorých je angličtina materinským jazykom a medzi štúdiom a používaním angličtiny ako lingua franca – dorozumievací jazyk (ELF – English as a Lingua Franca) na komunikáciu s hovoriacimi, ktorých materinským jazykom je iný jazyk ako angličtina (Jesenská 2018). Funkčne je ELF definovaná tým, že sa používa v medzikultúrnej komunikácii, a nie formálne, odkazom na normy rodených hovorcov, zatiaľ čo angličtina ako druhý alebo cudzí jazyk sa zameriava na splnenie noriem rodených hovorcov a vyzdvihuje kultúrne aspekty rodených hovorcov (Seidlerhofer 2011).

Hoci v histórii ľudstva plnili funkciu lingua franca rôzne jazyky už stáročia, používanie angličtiny ako lingua franca je novým fenoménom, čo sa týka rozsahu používania v hovorenej, písomnej a počítačom sprostredkovanej komunikácii. Výskum ELF sa zameriava na pragmatiku variet, ktorá sa prejavuje variabilným využívaním zdrojov angličtiny na celý rad globalizovaných účelov ako sú medzinárodné kultúrne a športové podujatia, formálne a neformálne stretnutia, obchodné transakcie, doprava, medzinárodná multilaterálna diplomacia alebo riešenie konfliktov.

Angličtina má v porovnaní s ostatnými svetovými jazykmi (napr. francúzštinou alebo španielčinou) veľkú výhodu a tou je jednoduchosť jej gramatiky. Napr. anglický jazyk má prirodzené rody, rozdiely medzi jednotlivými časmi sú veľmi malé a slovesá majú len neurčitý rod (Ondrejová 2019). Ďalšou výhodou angličtiny je jej schopnosť požíčiat si lexikálne jednotky z rôznych iných jazykov. V jej lexike dominuje románska. Slová starofrancúzskeho, latinského alebo gréckeho pôvodu tvoria veľkú časť anglickej slovnej zásoby. Angličtina si požíčala slová z viac ako 300 jazykov. Táto otvorenosť voči iným jazykovým vplyvom prispela ku globálnej dominancii angličtiny (Crystal 2010).

Odhaduje sa, že vo svete považuje angličtinu za svoj materinský jazyk takmer 400 miliónov ľudí a ďalších takmer 300 miliónov ľudí ju používa ako svoj druhý jazyk. Ďalšie milióny ľudí používajú angličtinu v cestovnom ruchu, v medzinárodných akademických programoch a inštitúciách a v mnohých ďalších oblastiach, kde sa angličtina používa ako lingua franca (ELF). Od 50. rokov 20. storočia sa používanie angličtiny vo svete neustále zvyšuje a tento proces stále pokračuje. Z tohto hľadiska je angličtina najpoužívanejším jazykom na svete (Krupa, Genzor 1996).

Britská varieta angličtiny, ktorá sa používa v Spojenom kráľovstve a štátoch Commonwealthu, napr. v Kanade, Austrálii, Novom Zélande, Južnej Afrike ale aj v Indii, sa zvykne označovať ako medzinárodná, aby sa odlišila

od americkej variety angličtiny. „V súčasnosti americká angličtina získava vo svete komunikačno-kognitívnu prevahu“ (Jesenská 2018:56). Naopak britská varieta je oficiálnym jazykom pre také organizácie ako napr. OSN, UNESCO, UNICEF, WTO, WHO, OPEC, Interpol, Amnesty International a EÚ. Z tejto variety sa vychádza aj pri testovaní jazykových zručností a kompetencií pomocou Medzinárodného testovacieho systému anglického jazyka (International English Language Testing System). Americkou varietou sú písané dokumenty v USA, americkej vlády, Medzinárodného menového fondu (IMF), Svetovej banky a podobne. Angličtina je aj jazykom vedy. 80% periodík uvedených v Scopuse, jednej z dominantných svetových databáz vedeckých textov, citátov a abstraktov, je písaných v anglickom jazyku. Angličtina sa využíva aj v navigácii a letectve. Je jazykom mediálnych spoločností vysielajúcich celosvetovo ako aj jazykom internetu a sociálnych sietí (facebook, instagram, twitter a pod.). V súčasnosti anglická lexika preniká do iných jazykov nielen prostredníctvom vedy, kultúry a športu, ale aj prostredníctvom internetu a informačných technológií. Komunikácia na sociálnych sieťach je veľmi populárna a pod silným anglickým vplyvom (Šnidl 2017).

Anglický jazyk ako *lingua franca* v Európskej únii

Rozhodnutie EÚ pri jej vzniku udeliť všetkým úradným jazykom svojich členských štátov štatút úradného jazyka EÚ (nariadenie č. 1/58, ktoré je pravidelne aktualizované po každom rozšírení) viedlo k intenzívnej diskusii o nákladoch, výhodách a nevýhodách. Diskusia sa vyznačovala relatívne vysokou rozmanitosťou prístupov aplikovaných lingvistov (Ammon 2006; Romain 2013), translatológov (Tosi 2013), politológov (Barbier 2013), ale aj napr. politických filozofov (Van Parijs 2011).

V Európskom parlamente (EP) sú všetky úradné jazyky rovnako dôležité, parlamentné dokumenty sú uverejnené vo všetkých úradných jazykoch EÚ a poslanci EP majú právo hovoriť a písať v úradnom jazyku podľa svojej voľby. Vychádza sa z predpokladu, že poslanec EP dostal dôveru obyvateľov svojej krajiny, aby zastupoval záujmy občanov, ktorí mu odovzdali svoj hlas, a nie na základe svojej znalosti cudzích jazykov. Takto sa aspoň formálne zabezpečuje, aby sa mohol každý občan EÚ stať členom EP, alebo mohol sledovať prácu EP a mať k nej prístup. Táto rovnoprávnosť jazykov je však len iluzórna. Európska komisia (EK) používa tri pracovné jazyky (anglický, francúzsky a nemecký) a mnohé inštitúcie EÚ využívajú pre komunikáciu len anglický jazyk, ktorý má komunikačnú dominanciu medzi poslancami EP aj

po brexite. Do roku 1989 bol francúzsky jazyk komunikačným jazykom inštitúcií v EÚ, napriek skutočnosti, že v roku 1973 do EÚ vstúpili Spojené kráľovstvo a Írsko. Samotní predstavitelia Spojeného kráľovstva a Írska neboli dosť početní, aby zmenili jazykový režim (Šukolová 2019).

Rozšírenia EÚ od roku 1995 výrazne presunuli v Bruseli váhu z francúzštiny na angličtinu. Zatiaľ neexistuje konsenzus pre návrat k francúzštine, ešte menej pre prechod na nemčinu. Zmene nepraje ani súčasné nastavenie národných jazykových vzdelávacích systémov v jednotlivých členských štátoch EÚ, lebo vo väčšine týchto krajín je jazykové vzdelávanie nastavené na anglický jazyk ako prvý cudzí jazyk a to nezmenil ani brexit.

EÚ sa vydala cestou multilingválnosti a v súčasnosti neplánuje znížiť počet úradných jazykov. Komplikovanú jazykovú situáciu by bolo možné riešiť uznaním jedného úradného jazyka, ktorým by mohol byť anglický, prípadne európska varianta anglického jazyka. Tento pragmatický prístup však naráža na množstvo odporcov v samotnej EÚ. Globalizácia, internacionalizácia a informatizácia by mohli negatívne ovplyvniť kultúru v národných štátoch a národy Európy si chcú zachovať svoju národnú identitu, kultúru a jazyk aj v EÚ a bránia sa federalizácii EÚ a zúženiu počtu jazykov. Význam jazyka ovplyvňovala v minulosti (15. až 19. storočie) napr. kolonizácia, čo pomohlo aj angličtine dostať sa na prvé miesto v globálnom merítku. Dnes sa musí angličtina posudzovať nielen podľa počtu užívateľov využívajúcich ju na komunikáciu, ale aj vplyvu, ktorý má na používateľov iných jazykov a podľa vplyvu na ich jazyk a kultúru. Anglický jazyk, najmä americká varieta, v súčasnosti silne ovplyvňuje všetky európske jazyky. Je to proces, na ktorý sa nedá pozerať len negatívne, ale aj ako na jeden zo spôsobov obohacovania domácej slovnéj zásoby. Pre preberanie anglicizmov napr. do slovenského jazyka existujú rôzne extralingvistické a intralingvistické príčiny. Medzi extralingvistické patrí nielen geografická proximita, ale v dnešnej dobe najmä spoločenské zmeny, akými boli napr. pre Slovensko vstup do EÚ a NATO, ale aj výrazna orientácia súčasnej vedy na anglický jazyk. Všetky významné publikácie z oblasti vedy a informačných technológií sú v anglickom jazyku. Medzi intralingvistické príčiny patria napr. absencia pomenovania alebo jednoslovného pomenovania javu v slovenskom jazyku, napr. leasing (prenájom s následným prechodom do vlastníctva), marketing, brainstorming (kreatívna metóda riešenia problémov založená na skupinovom riešení, ktorá má uľahčiť generovanie kreatívnej stratégie), workshop, web, a pod. Iným dôvodom môže byť komunikačno-pragmatické hľadisko, vyhnutie sa negatívnej konotácii, potreba neutrálnejšieho výrazu alebo diferenciacia a špecifikácia typu, namiesto slova vodca použitie označení líder, frontman, tímlíder a pod.

Cudzie slová, napr. anglicizmy použité v niekoľkých nepríbuzných svetových, jazykoch, môžeme označiť za internacionalizmy, resp. v prípade anglicizmov za internacionalizmy aglosaského pôvodu (Horecký, Buzássyová, Bosák a kol. 1989). Charakteristickými črtami súčasných internacionalizmov anglosaského pôvodu je: progresivita, aktuálnosť, dynamika, výstižnosť, monosylabizácia (PC - počítač), nocionálnosť a odbornosť (computer network). Medzi frekventované anglicizmy patria napr. blog, boom, hacker, imidž, server, tenis, tínedžer, tím, trénovať, weekend/víkend alebo lexikálne jednotky končiace sa fermantom -ing, ako napr. dumping, míting, tréning, brífing, kemping/camping alebo okazionálne anglicizmy ako factoring, webhosting, team spirit. Mnohé termíny sa viažu na anglické lexikálne jednotky, ktoré nemajú slovenský pendant, ako napr. internet, casting, klon, wellness, spam, chat, čip, softvér, hardvér, last minute, first minute alebo klíring.

Aj pre obyvateľov EÚ a Európy platí, ak komunikujú anglicky, či sa rozprávajú s rodeným alebo nerodeným Angličanom je dôležitejšie, aby partner s ktorým komunikujú pochopil obsah komunikácie ako to, aby hovoril dokonalou angličtinou. Dá sa povedať, že aj pri ELFE ide o istú pragmaticky zredukovanú formu angličtiny, ktorú používajú hovoriaci, pre ktorých je angličtina druhým, resp. cudzím jazykom a žijú v niektorom z členských štátov EÚ. Je to komunikačný jazyk EÚ, európskych inštitúcií a agentúr.

Euro-angličtina

V EÚ sa už dlhé roky vytvára a používa istá varieta angličtiny, euro-angličtina/európska angličtina/eurospeak. Euro-angličtina je rozvíjajúcou sa variétou anglického jazyka, používajú ju hovoriaci v EÚ, ktorých materinským jazykom nie je angličtina. Ide o nový druh špecializovaného jazyka. Definuje sa ako sústava špecializovaných terminologických jednotiek, ktoré používajú najmä euro-úradníci, teda zamestnanci európskych inštitúcií, agentúr a asociácií ako svoj profesionálny slang (žargón). Terminológia euro-angličtiny sa vzťahuje najmä na oblasti legislatívy, ekonomiky a vytvára slovník pojmov, súvisiacich s projektami schválenými Európskou komisiou (EK) (Gnutzmann, Jakisch, Rabe 2015).

Mnohí eurokrati a proeurópski orientovaní jednotlivci nepovažujú euro-angličtinu za čirý žargón. Tvrdia, že ide o istý druh európskeho hybridného jazyka, hybridnej angličtiny, ktorý zohráva relevantnú úlohu, keď na európskom projekte súčasne pracujú participanti z rôznych európskych krajín a kultúr, ktorých materinské jazyky sú rôzne. Niektorí sa domnievajú, že vďaka eurojazyku by odpadla potreba prekladov. Je však potrebné uviesť, že

tzv. euroslová často nenesú žiadny význam, sú sémanticky vágne až prázdne (Jesenská 2007).

V euro-angličtine je možné nájsť samostatnú skupinu slov produkovanú formantom euro-, napr.: eurokomisár, eurozóna, europoslanec, eurošek, eurofil, euroskeptik, eurocentrik, europeizmus, eurocent, eurofond, euroregión, eurokracia, eurokrat a pod. Eurokrat je v podstate blend vytvorený zo slov európsky a byrokrat, označuje obyvateľa EÚ, pracujúceho v európskych inštitúciách, niekedy aj s negatívnou konotáciou. Eurokracia (vláda zjednotenej Európy) je blend vytvorený zo slov Európa a vláda, obdoba slova demokracia (z gr. *démos* – ľud a *kratíá* – vláda).

Záver

Zámerom článku bolo poukázať na niektoré skutočnosti a dôvody, ktoré robia z angličtiny v EÚ *lingua franca*. Tieto vplyvy sú jednak celosvetové, jednak európske. Občan EÚ pre svoj sociálny život a pracovné uplatnenie, či už v EÚ alebo vo svete, stále viac využíva angličtinu a šanca, že by sa to zmenilo v blízkej budúcnosti je dosť malá. Aj do národných jazykov členských štátov EÚ preniká čoraz viac anglicizmov alebo anglikanizovaných internacionalizmov.

Dnešná *lingua franca* v Európe je angličtina. Zaujala miesto, ktoré v európskom priestore patrilo v minulosti latinčine. Keďže ELFE je pragmaticky zredukovaná varieta anglického jazyka, slúžiaca najmä na komunikáciu obyvateľov členských krajín EÚ a pre aktivity EK, obsahuje neologizmy, úzko špecializovanú lexiku, ktorá je charakteristická najmä pre rôzne eurodokumenty a projekty.

Ukazuje sa, že je irelevantné polemizovať, či angličtina je *lingua franca* a má vplyv na ostatné národné jazyky sveta a členských krajín EÚ, lebo ten vplyv tu je. Tento vplyv však nezávisí iba na angličtine. Zodpovední sú samotní používatelia preberajúceho jazyka, ktorí anglicizmy akceptujú, tolerujú a adaptujú. Dá sa povedať, že angličtina neohrozuje národné jazyky, v istom rozsahu obohacuje ich lexikálnu a stylistickú jazykovú rovinu. Oveľa viac národné jazyky ohrozuje nedostatočná kultúra jazykového prejavu.

Môžeme zhrnúť, že je legitímne pýtať sa, do akej miery *lingua franca* ovplyvňuje národný jazyk a je prirodzené, že ochrancovia národných jazykov sledujú, často s nevoľou, globalizačné vplyvy a tendencie, ktoré angličtina ako *lingua franca* má. Je však na rozhodnutí samotných používateľov angličtiny ako cudzieho jazyka, či angličtinu budú využívať a pristupovať k nej pragmaticky, či už zo socio-ekonomických, politických, kultúrnych, vedecko-výskumných dôvodov, alebo ako sledovatelia populárnej filmovej

a hudobnej produkcie, alebo ako užívatelia elektronickej komunikácie a sociálnych sietí, alebo ako ľudia, ktorí musia vzájomne komunikovať v multilingválnej Európskej únii.

Literatúra

- AMMON, U. (2006): Language conflicts in the European Union. On finding a politically acceptable and practicable solution for EU institutions that satisfies diverging interests. In: *International Journal of Applied Linguistics*, 16: 319-338. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2006.00121.x>.
- BARBIER, J., C. (2013): *The Road to Social Europe: A Contemporary Approach to Political Cultures and Diversity in Europe*. London: Routledge.
- CRYSTAL, D. (2010): *English as a Global Language*. Second Edition Cambridge: Cambridge University Press.
- GNUTZMANN, C.; JAKISCH, J.; RABE, F. (2015): Communicating across Europe. What German students think about multilingualism, language norms and English as a lingua franca. In: LINN, A.; BERMEL, N.; FERGUSON, G. (eds.): *Attitudes towards English in Europe*. Berlin, München, Boston: De Gruyter Mouton, 1: 165-192. <https://doi.org/10.1515/9781614515517-009>.
- HORECKÝ, J.; BUZÁSSYOVÁ, K.; BOSÁK, J. a kol. (1989): *Dynamika slovnnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- JESENSKÁ, P. (2018): *Jazyková politika a jazyková situácia v EÚ s ohľadom na angličtinu ako jazyk lingua franca*. Banská Bystrica: Belianum.
- JESENSKÁ, P. (2007): Eurospeak a ELF – English as a Current Global Lingua Franca. *Topics: In Linguistics: Politeness and Interaction*, 1(1): 62-67.
- KRUPA, V.; GENZOR, J. (1996): *Jazyky sveta v priestore a čase*. Bratislava: Veda.
- ONDREJOVÁ, Z. (2019): Anglický jazyk v súčasnom geopolitickom kontexte (Pozícia angličtiny v podmienkach Slovenska). In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: Ekonóm, s. 567-573.
- ROMAINE, S. (2013): Politics and policies of promoting multilingualism in the European Union. In: *Language Policy*, 12: 115-137. <https://doi.org/10.1007/s10993-013-9277-8>.
- SEIDLHOFER, B. (2011): *Understanding English as Lingua Franca*. Oxford: Oxford University Press.
- ŠNÍDL, F. (2006): *Pravda a lož na Facebooku*. Bratislava: N Press, s. r. o.

- ŠUKOLOVÁ, L. (2019): Súčasná jazyková situácia v Európskej únii. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: EKONÓM, s. 574-583.
- TITO, Ľ (2006): Medzinárodná komunikácia ako jazyk politiky, <http://www.agris.cz/Content/files/main_files/61/139362/tito.pdf> [31. 8. 2021]
- TOSI, A. (2013): Translation as a test of language vitality. *The International Journal of Applied Linguistics*, 23(1): 1-14. <https://doi.org/10.1111/ijal.12016>.
- VAN PARIJS, P. (2011): *Linguistic justice for Europe and for the World*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199208876.001.0001>.

Kontakt:

PhDr. Lucia Šukolová, Ph.D.

Katedra nemeckého jazyka	Department of German Language
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
E-mail Address: lucia.sukolova@euba.sk	

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3560-4045>